Guthanna an *Lae Amárach*

ombudsman
do leanaí
for children

Youth Advisory Panel

Guthanna an Lae Amárach

Scríobh Painéal Comhairleach Óige an Ombudsman do Leanaí an doiciméad seo. D'oibríomar le chéile chun cúig cheist a chur le chéile don Rialtas nua. Tá ár nguthanna taobh thiar dóibh. Is grúpa de dhaoine óga sinn idir 13-18 mbliain d'aois ar fud na hÉireann.

B'fhéidir nach mbeimid in ann vótáil go fóill, ach **is sinne vótálaithe na todhchaí, guthanna an lae amárach, agus sin an fáth go bhfuilimid ag iarraidh ar an Rialtas nua éisteacht leis an méid a bhfuil le rá againn anois. Táimid ag iarraidh ar athrú i gcúig phríomhréimse thar na cúig bliana atá romhainn,** ní amháin dúinne, ach **do gach páiste in Éirinn.**

Ailis, 16, Uíbh Fhailí	**Killian,** 16, Baile Átha Cliath
Alicia, 16, Baile Átha Cliath	**Luke,** 17, Baile Átha Cliath
Bel, 17, Baile Átha Cliath	**Mia,** 16, Baile Átha Cliath
Beth, 17, Luimneach	**Molly,** 16, An Cabhán
Chris, 17, Luimneach	**Murphy,** 17, Baile Átha Cliath
Ciaran, 18, Baile Átha Cliath	**Princess,** 17, Corcaigh
Eoin, 16, Baile Átha Cliath	**Rachel,** 17, Cill Dara
Esther, 16, Corcaigh	**Sienna,** 18, Maigh Eo
Faith, 17, Maigh Eo	**Sinéad,** 17, Maigh Eo
Hassan, 18, Baile Átha Cliath	**Toby,** 16, Baile Átha Cliath
Karolina, 17, Dún na nGall	

1. Tá ár gCeart ar Sheirbhísí agus Tacaíochtaí Meabhairshláinte Ardchaighdeáin tuillte againn

Bíonn tionchar ag ár meabhairshláinte ar conas a **mothaímid, conas a smaoinímid agus conas a mairimid.** Neartaíonn sé ár sláinte coirp, ár dtáirgiúlacht agus tá sé tábhachtach le haghaidh saol cothrom. Tá sé níos éasca foghlaim agus ár **gceart chun oideachais** a fháil má tá tacaíochtaí maithe láidre maidir le meabhairshláinte againn.

- Tá daoine óga in Éirinn **faoi bhrú níos mó ná riamh,** idir scoil, teaghlach agus an domhan ar líne. **Is ardtosaíocht í an mheabhairshláinte do níos mó daoine ná sinne amháin.**
- Ina ainneoin sin, tá **rochtain theoranta** romhainn **ar na seirbhísí tacaíochta atá ag teastáil uainn,** seirbhísí **nach bhfuil dóthain foirne acu** agus a bhfuil liostaí feithimh fada acu, go háirithe i scoileanna agus i bpobail tuaithe.
- **Téann sin i bhfeidhm go háirithe ar dhaoine óga imeallaithe, amhail páistí** LGBTQIA+, páistí den Lucht Siúil, páistí a bhfuil míchumas orthu agus páistí imirceacha.

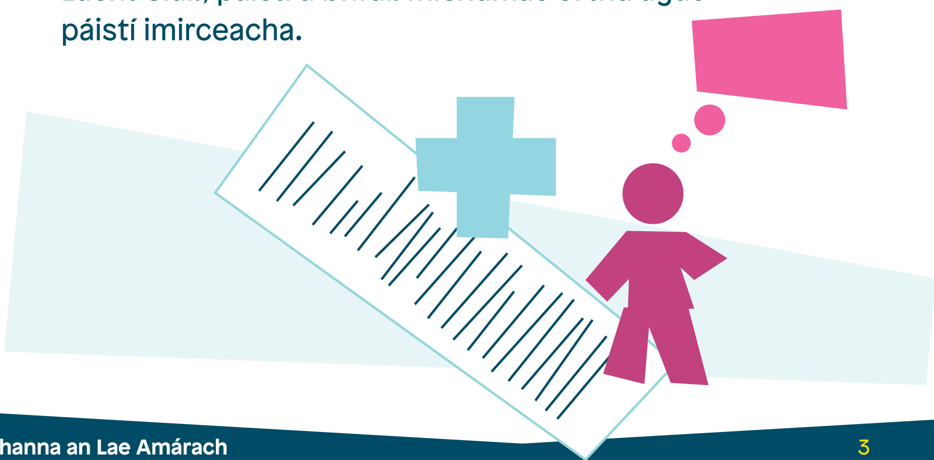

Táimid ag iarraidh ar an rialtas nua ár gceart ar an gcaighdeán is airde agus is indéanta maidir le meabhairshláinte a chosaint. Tá an méid a leanas ag teastáil uainn:

1. Maoiniú agus tacaíochtaí méadaithe ionas gur féidir seirbhísí meabhairshláinte a oibriú ar bhealach níos fearr
2. Oideachas chun cabhrú linn aire a thabhairt dár meabhairshláinte féin agus chun náire a chosc
3. Oiliúint agus tacaíochtaí do mhúinteoirí, do bhaill foirne agus do chomhairleoirí chun aire a thabhairt do mheabhairshláinte i scoileanna
4. Níos mó tacaíochta agus acmhainní ionas gur féidir le páistí a bhfuil míchumas orthu rochtain a fháil ar sheirbhísí meabhairshláinte
5. Spleáchas níos lú ar chógas chun cóir leighis a chur ar dheacrachtaí meabhairshláinte óige
6. Cúram sláinte feabhsaithe do dhaoine óga trasinscneacha.

2. Tá ár gCeart chun Tí tuillte againn

Tá sé tuillte ag gach páiste in Éirinn cónaí in **áit éigin ina mothaíonn siad sábháilte.** Mura mothaíonn, cuirtear ár gcearta eile i mbaol, lena n-áirítear ár gceart chun sláinte, teaghlaigh agus cúraim, agus oideachais. Nuair a thiteann sé sin amach, íocaimid as iarmhairtí cinntí daoine fásta.

- Tá easpa dídine páistí **ag druidim an líon is airde riamh,** agus **breis is 4,000 páiste sáinnithe in easpa dídine i mí Dheireadh Fómhair 2024.** **Sin 4,000 páistí cosúil linne atá ina gcónaí i lóistín plódaithe, mí-oiriúnach atá dochrach dá dtodhchaí.**
- Tar éis 18 mí ina gcónaí gan teach, tosaíonn páistí le **saincheisteanna forbartha suntasacha a bheith acu ar féidir tionchar marthanach a bheith acu ar feadh a saolta mar gheall orthu.**
- Ceapaimid go bhfuil fadhbanna eile ag teacht as an ngéarchéim tithíochta, amhail ciníochas agus easaontas.

Táimid ag iarraidh ar an rialtas nua ar gceart chun tí a chosaint. Tá an méid a leanas ag teastáil uainn:

1. Cáin ar thithe folmha faoi úinéireacht úinéirí a bhfuil roinnt maoine acu
2. Níos mó tithíochta sóisialta agus cíosanna níos ísle
3. Go stopann tiarnaí talún le leithcheal a dhéanamh i gcoinne tionóntaí a fhaigheann íocaíochtaí ICT
4. An ceart chun tithíochta a chur sa Bhunreacht
5. Deireadh a chur le soláthar díreach.

3. Tá ár gCeart chun caighdeáin maireachtála dóthanaí tuillte againn

Níor cheart go mbeadh ár dtodhchaí ag brath ar an gcás inar rugadh sinn. Téann an bhochtaineacht i bhfeidhm orainn ar bhealach níos mó ná "gan ár ndóthain a bheith againn". Séanann sí bia, éadaí agus cógas dúinn agus téann sí i bhfeidhm ar ár meabhairshláinte agus ar ár oideachas, cearta atá **ríthábhachtach dár bhforbairt** agus cearta ar cheart dúinn a **fháil beag beann ar chúinsí. D'fhulaing páistí ar labhraíomar leo in 2022 ó leithcheal,** rud a chuir isteach ar a gceart chun tithíochta.

> *"Tá daoine ann a bhféachann síos ar dhaoine a bhfuil cónaí orthu in árasáin, amhail tiarnaí talún ag féachaint síos ar, 'Á, is daoine bochta iad', ní theastaíonn uainn inár n-árasáin iad."*
> **Codanna Dúinn (2022).**

- **Tá duine as cúigear páistí** in Éirinn ina gcónaí le bochtaineacht. Is mó an seans go mbeadh bochtaineacht sheasmhach orainn ná daoine fásta.
- Tá páistí ó theaghlaigh aontuismitheora, páistí ina gcónaí i dteaghlaigh mhóra ina bhfuil duine éigin faoi mhíchumas, agus teaghlaigh den Lucht Siúil agus Romacha **i mbaol go háirithe.**
- Dá fhaide a mhairimid i mbochtaineacht is lú an seans go mbainimid barr ár gcumais amach.

Táimid ag iarraidh ar an rialtas nua ár gceart chun caighdeáin maireachtála dóthanaí a chosaint agus deireadh a chur le bochtaineacht i measc páistí.
Tá an méid a leanas ag teastáil uainn:

1. An CNACL thabhairt isteach go hiomlán i ndlí na hÉireann, go háirithe an ceart chun tithíochta
2. Tacaíochtaí dírithe ar theaghlaigh atá leochaileach go háirithe
3. Infheistíocht i seirbhísí poiblí níos fearr do na grúpaí agus pobail is mó a dtéann an bhochtaineacht i bhfeidhm orthu.

4. Tá ár gCeart chun Oideachais Chuimsithigh, Ardchaighdeáin tuillte againn

Tá an oideachas fíorthábhachtach dár bhfás agus dár dtodhchaí, chomh maith le todhchaí na hÉireann. Tá a fhios againn nach bhfuil an tacaíocht atá ag teastáil ó pháistí chun a bheith faoi bhláth ar scoil á fáil acu, **go háirithe páistí a bhfuil míchumas orthu.**

- Níl go leor spásanna scoile agus ann agus níl gach scoil inrochtana nó níl na tacaíochtaí cearta i bhfeidhm a bhfuil de dhíth orainn.
- **Ní mothaíonn gach scoláire go nglactar leo sa scoil, go háirithe daoine óga LGBTQIA+.** Mhothaigh 76% de scoláirí LGBTQIA+ neamh-shábháilte ar scoil in 2022, agus 86% acu ag brath go raibh siad scoite amach ag scoláirí eile.
- **Bíonn tionchar diúltach ag bulaíocht** agus **brú scrúduithe** araon **ar ár n-**eispéireas maidir le scoil.

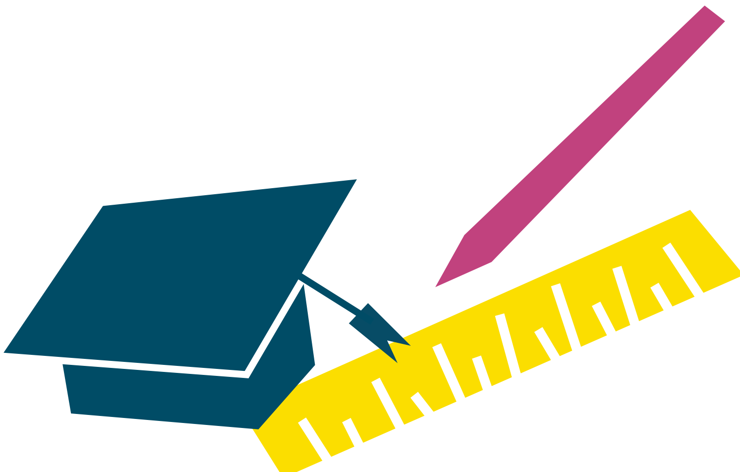

Táimid ag iarraidh ar an rialtas nua ár gceart chun oideachais a chosaint. Tá an méid a leanas ag teastáil uainn:

1. Maoiniú méadaithe do scoileanna
2. Níos mó oiliúna do mhúinteoirí ionas go mbeadh a fhios acu an gcaoi is fearr chun tacaíocht a thabhairt do scoláirí
3. Cosaint níos fearr do scoláirí LGBTQIA+.

5. Tá sé tuillte ag Páistí a bhfuil míchumas orthu go ndéantar a gCearta a Chosaint

Ba mhaith linn go mbeadh **deis chothrom ag gach páiste a bhfuil míchumas orthu a spriocanna a bhaint amach agus lántaitneamh a bhaint as a n-óige.** Ba cheart go mothódh gach duine go nglacfaí leo agus go dtabharfaí tacaíocht dóibh chun barr a gcumais a bhaint amach.

- Cé go bhfuil **1,000 CRS breise** á bhfáil againn, ní leor é sin go fóill. **Tá seirbhísí agus saoráidí poiblí níos inrochtana ag teastáil uainn, amhail rampaí, CRSanna, teicneolaíocht agus iompar poiblí níos fearr.**
- Tá liostaí feithimh le haghaidh **Measúnuithe ar Riachtanais agus foirne Líonra Míchumais Leanaí** thar a bheith fada. Fiú tar éis blianta ag fanacht, de bharr ganntanas foirne, ní bhíonn go leor páistí ábalta na seirbhísí ríthábhachtacha a theastaíonn uathu a fháil
- D'inis na **páistí ar labhraíomar leo** inár dTuarascáil Codanna Dúinn go bhfuil tionchar ag easpa spásanna scoile agus múinteoirí nach bhfuil a fhios acu conas tacaíocht a thabhairt dá riachtanais ar leith ar a gceart chun oideachais.

> *"Tá uathachas orm agus tá go leor cásanna á dtuairisciú le déanaí agus níl páistí in ann dul chuig na cineálacha scoileanna a theastaíonn uathu, mar gheall ar an áit a bhfuil cónaí orthu, nó go bhfuil siad á ndiúltú ar an bpointe."*
> **Codanna Dúinn (2022).**

Táimid ag iarraidh ar an rialtas nua chun ceart na bpáistí a bhfuil míchumas orthu a chosaint. Tá an méid a leanas ag teastáil uainn:

1. Maoiniú méadaithe le haghaidh seirbhísí meabhairshláinte chun na liostaí feithimh a ghiorrú, measúnuithe a chur ar fáil, agus tacaíocht a thabhairt do theaghlaigh le páistí a bhfuil míchumas orthu.
2. Oiliúint riachtanach maidir le míchumas do gach gairmí cúraim sláinte agus gach múinteoir.
3. Infheistíocht mhéadaithe i scoileanna agus i tacaíochtaí scoile uilíocha ionas gur féidir gach páiste rochtain a fháil ar a gceart chun oideachais.
4. Spásanna poiblí a thacaíonn le míchumas chomh maith le oideachas agus feasacht maidir le míchumas chun sochaí níos cuimsithí a chruthú.